

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ

Розкривається специфіка використання розробленої автором технології підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

У сучасних соціокультурних умовах освіта набуває високого статусу, зростає роль вчителя, його ключової позиції в суспільстві, оскільки через діяльність педагога відбувається становлення громадянина як особистості та фахівця, зміцнюється інтелектуальний та духовний потенціал нації. З метою покращення професійної підготовки педагогічних працівників державними документами у галузі освіти передбачено забезпечити технологічну модернізацію вищих педагогічних навчальних закладів шляхом проведення наукових досліджень з проблем педагогічної освіти, оновлення її змісту, форм, методів.

Однак проблема підвищення ефективності процесу професійно-педагогічної підготовки студентів залишається недостатньо дослідженою, і тому метою нашого дослідження стала розробка та впровадження індивідуально-орієнтованих технологій у вищих навчальних закладах як шлях активізації творчого потенціалу майбутніх учителів.

Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі фізико-математичного факультету та факультету підготовки вчителів початкових класів Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка в процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Відповідно до прийнятого підходу, поняття "цикл педагогічних дисциплін" системно відображає фундамент всієї педагогічної науки і вміщує наступні розділи: загальні основи педагогіки, теорію та методику виховання, дидактику, історію педагогіки. Кожен з названих розділів можна розглядати як окрему навчальну технологію, що включає структурні компоненти загальної педагогічної технології і має свої особливості. Системний підхід до педагогічної технології дозволяє дотримуватись єдиної логіки побудови і розгортання не тільки кожної окремої дисципліни, але й змісту всієї підготовки майбутнього вчителя, охоплюючи при цьому всі основні етапи навчального процесу – від постановки цілей і конструювання змісту та способів роботи до перевірки його ефективності.

Головною умовою є те, що мета технологічної підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів досягається шляхом вирішення двох завдань: озброєння студентів системою спеціальних знань, умінь, навичок та формуванням готовності до цього виду діяльності. Ці завдання не можуть бути реалізовані незалежно одне від одного, оскільки перетворення знань у педагогічні уміння й навички відбувається на основі їх перебудови у структурну систему та її перенос у практичні сфери застосування.

Технологічні аспекти зазначеної технології нами представлені на рівнях: організації навчальної діяльності (*педагогічна технологія*); вивчення системи навчальних дисциплін або окремої дисципліни (*навчальна (предметна) технологія*), вирішення певних дидактичних завдань (*локальна технологія*) [1: 24].

Розглянемо специфіку конкретних *предметних технологій* у межах попередньо охарактеризованої педагогічної технології підготовки майбутніх учителів, під якими розуміємо сукупність методів і засобів для реалізації визначеного змісту у процесі вивчення окремих педагогічних дисциплін (методика викладання) [1: 24].

Вивчення розділу „Загальні основи педагогіки” має спрямованість на формування компетентного вчителя, який володіє методологією педагогічної науки. Обґрунтування нових підходів до формування системи знань з позицій педагогічної технології потребує пошуку шляхів досягнення професійної підготовленості студентів, однією з важливіших характеристик якої є високий рівень теоретичного мислення і свідомості. Найбільш продуктивною технологією для вирішення цієї проблеми, на наш погляд, є генетичний підхід до навчання (С.Р. Когаловський, О.Л. Шмельова), який дозволяє продуктивно поєднувати навчальний та професійну діяльність, перебудовувати її у навчально-професійну. Структура генетичного підходу до навчання включає ряд взаємопов'язаних етапів: формування і розвиток інтуїтивних уявлень; використання інтуїтивних уявлень; усвідомлення необхідності їх уточнення; формування поняття; випробування поняття на продуктивність; розкриття його змісту; виявлення зв'язків між поняттям і уявленням.

У практичній навчальній діяльності нами реконструйовані означені етапи у три узагальнених, що створює умови для більш зручного їх використання. Проаналізуємо специфіку та наведемо приклади реалізації виділених етапів у ході засвоєння теоретичного матеріалу.

На *першому етапі* відбувається розвиток та використання первинних інтуїтивних уявлень теоретичних понять, усвідомлюється необхідність їх уточнення. Під час лекцій нами використовуються методи випередження, зіставлення, проблемні питання. На практичних заняттях студенти отримують завдання порівняти знайомі та незнайомі поняття, конструювати їх за зразком, сформулювати проблемні питання тощо. *Другий етап* передбачає створення умов для чіткого усвідомлення та первинного володіння понятійним апаратом, тобто змістової бази для випробування понять на практиці. Реалізація передбачає виконання завдань категорії "знання", "розуміння", "застосування": експрес-контроль, виділення ключових слів, ілюстрування теоретичних положень прикладами тощо. Діяльність студентів на *третьому етапі* спрямована на формування теоретичного мислення, яке передбачає володіння системою понять, вироблення уміння розкривати їх сутність, співставляти поняття та уявлення, досліджувати теоретичні поняття. Вироблення даних умінь відбувається завдяки діяльності у межах

категорій "аналіз", "синтез", "оцінка", з використанням методів згортання та розгортання інформації, аналізу визначень, систематизації понять, схематичного зображення навчального матеріалу, використання понять у загальних схемах тощо.

При такому підході активно взаємодіють три рівні навчальної діяльності: інтуїтивний, формальний і рефлексивний, які є основою для більш ефективного формування теоретичного рівня мислення [2 : 13-14].

Специфіка вивчення розділу *"Теорія та методика виховання"* полягає у тому, що відбувається практичне застосування і закріплення теоретичних положень попереднього курсу, теоретична та практична підготовка до виконання функцій вчителя-вихователя.

Подальше узагальнення та усвідомлення теоретичних положень відбувається під час розгляду виховних технологій А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського, педагогів-новаторів. Наприклад, у ході аналізу праць В.О. Сухомлинського *"Народження громадянина"*, *"Пависька середня школа"* студенти виділяють та обговорюють технології морального, розумового, трудового, естетичного, екологічного виховання, доводять їх ефективність. Для збагачення подальшої практичної роботи майбутніми вчителями складається *"банк"* авторських форм і методів певного напрямку виховання. У ході занять аналізуються також різні сторони діяльності вчителя-вихователя, класного керівника, практично засвоюється технології проектування цілей, конструювання змісту, організації й проведення виховних заходів.

Особливістю використання запропонованої технології на цьому етапі є ще й те, що стрижнем її стає усвідомлення та використання методики КТС, під якою розуміють технологію колективних творчих справ, що спрямована на формування у вихованців прагнення до творчості, самоутвердження, самореалізації. Більш глибоке розуміння сутності та особливостей розробленої технології, засвоєння її методів відбувається під час вивчення розділу *"Дидактика"*. У студентів розвивається здатність виділяти і досліджувати існуючі навчальні технології, аналізувати їх з наукових позицій, оцінювати ефективність, позитивні сторони та недоліки.

Спрямованість курсу *історії педагогіки* нами визначалась як розвиток уміння аналізувати основні етапи становлення вітчизняної і світової педагогіки, залучення студентів до творчого пошуку сучасних ідей у джерелах світової педагогічної практики.

Майбутній учитель повинен не тільки досконало орієнтуватися в ідеях минулого, але й виділяти й аналізувати авторські системи видатних просвітителів.

Цьому сприяє використання розробленої *технології вивчення періоджерел*, яка передбачає їх аналіз (читання) крізь призму технологізації та індивідуалізації. В процесі вивчення досвіду видатних педагогів минулого, у першу чергу, усвідомлювались цілі та завдання виділених систем, аналізувались особливості їх проектування, способи досягнення результату. Саме таким чином були проаналізовані технології *"Виховання джентльмена"* Д. Локка, *"Вільного виховання"* Ж-Ж. Руссо, *"Школа радості"* В.О. Сухомлинського та інші.

При проектуванні цілей вивчення різних педагогічних дисциплін (поетапні) нами було використано логіку *таксономії навчальних цілей*, розроблену американськими вченими у когнітивній сфері, яка дозволяє на основі об'єктивного та суб'єктивного контролю суттєво удосконалювати процес викладання педагогічних дисциплін [3 : 12; 4 : 5].

Використання таксономії навчальних цілей, крім того, сприяє тому, що поступово цілі окремих етапів заняття студенти формують самостійно. Це, в свою чергу, допомагає виробленню уміння технологічної постановки мети виховного заходу (теорія та методика виховання), окремого уроку (дидактика) та сприяє формуванню готовності до аналізу як сучасних технологій, так і технологій видатних педагогів минулого.

Наявність таксономії цілей дозволяє також будувати до кожного заняття *систему завдань* різного рівня складності, що дає можливість студентам свідомо їх вибирати та спрямовувати навчальну діяльність у напрямі індивідуалізації процесу навчання [3 : 40-41; 4 : 6-94].

Обов'язковими умовами успішного виконання різних видів індивідуальних завдань є отримання *консультацій* (установчих, оперативних, узагальнюючих, відтворюючих). *Установчі консультації* передбачають окреслення загальних шляхів виконання завдань. *Оперативні* – студенти отримують за потребою. *Узагальнюючі* – спрямовані на перевірку викладачем загальної підготовленості до виконання завдання. *Відтворюючі консультації* використовуються у разі, коли виникає потреба програти фрагменти, або все завдання в цілому.

Зміст педагогічних дисциплін засвоюється на основі логіко-структурних схем, що мають як закінчений так і незакінчений характер, супроводжуються завданнями, додатковим довідковим матеріалом. Систематичне конструювання теоретичного матеріалу у вигляді схем спонукає студентів до дослідницької роботи з різними навчальними посібниками, розвиває аналітичне та асоціативне мислення, стимулює потребу самостійно відтворювати навчальний матеріал схематично, як при підготовці до семінарських та лабораторних занять, так й у процесі слухання лекцій. Особливо продуктивно цей процес відбувається на етапі вивчення історії педагогіки: навчально-виховні системи, просвітницька діяльність, життєві етапи видатних педагогів минулого відображаються студентами у вигляді схем, таблиць, опорних сигналів.

Семінарські та лабораторні заняття, що побудовані на основі технологічного підходу, сприяють більш глибокому і свідомому оволодінню навчальним матеріалом і мають ряд особливостей, про які було зазначено раніше. Поряд з традиційними семінарами використовуються і нетрадиційні: семінар-диспут, семінар-ділова гра, семінар-прес-конференція, проблемний семінар, семінар-діалог, семінар-зустріч, семінар у вигляді розгорнутої бесіди, семінар з елементами індивідуальної і групової роботи тощо.

Лабораторно-практичні заняття проводяться на основі використання технології колективних творчих справ, інтеграції з іншими навчальними дисциплінами, у вигляді конкурсів, на базі школи тощо.

Важливе місце належить такій формі, як *ділова гра*, яка використовується у кожному розділі вивчення педагогічних дисциплін, відтворює особливості професійно-педагогічної діяльності та допомагає практично реалізувати отримані знання, відчути себе у певній професійній ролі.

Наприклад, на *першому етапі* проводиться ділова гра "*Зустріч за круглим столом*" на тему: "Учитель, якого чекають" з метою обговорення особливостей діяльності вчителя, його місця у суспільстві. На *другому етапі* – "*Методичне об'єднання класних керівників*", проведення якого сприяє усвідомленню студентами спрямованості, особливостей, шляхів та напрямів методичної роботи, способів її проведення. На *третьому етапі* використовується ділова гра "*Науково-практична конференція*", у ході якої відбувається знайомство з вітчизняним та зарубіжним передовим досвідом роботи педагогів-новаторів та узагальнюються теоретичні знання щодо організації навчального процесу.

Основними умовами підготовки та проведення ділових ігор є вільне володіння теоретичним матеріалом, виконання отриманої ролі, відтворення зовнішніх професійно-педагогічних умов. *Навчання на кожному занятті відбувається як процес розв'язання послідовно побудованих, поступово ускладнюючих завдань, визначених предметним змістом, але разом з тим успадковуючих логіку розробленої педагогічної технології.*

Реалізація пропонованої технології здійснюється за допомогою *технологічної карти-схеми курсу та окремого заняття*, особливостями яких є: програма професійно-педагогічного спрямування навчального процесу; орієнтація на поетапне формування знань, умінь та навичок; гнучка система оцінки знань; максимальна самостійність студентів у їх оволодінні. При цьому використання окремих форм та методів має вигляд *локальних технологій*, які спрямовані на вирішення певних дидактичних та виховних завдань [1: 24].

Наприклад, обов'язковим завданням кожного заняття є підготовка та відтворення методом *експрес-контролю* (швидкий контроль) основних понять теми. Метою використання зазначеного методу є залучення студентів до аналізу педагогічної теорії, виділення головного та другорядного, категорійних ознак (ключових слів) понять.

Завдання для експрес-контролю спочатку визначає викладач, поступово перекладаючи цю функцію на самих студентів при опосередкованому контролі. Додатково додається індивідуальна консультація для студента, який проводить цей етап заняття, перевіряє роботи та аналізує їх на наступному занятті. Способи проведення означеного методу різні: за варіантами, за індивідуальними картками, на тестовій основі.

Сприяє активізації навчання, формуванню професійних якостей і використання *методу мікрОВикладання*, який триває від 7 до 15 хвилин залежно від складності матеріалу та рівня індивідуальної готовності студентів. У ході одного заняття цей метод використовується 3-4 рази, що дає можливість майбутнім учителям неодноразово, у процесі вивчення педагогічних дисциплін, виконувати роль викладача. Змістовою базою мікрОВикладання стає досвід педагогів-новаторів. При виборі способу проведення студенти адаптують та випробовують цікаві нетрадиційні методи з шкільної практики: педагогічний ринг, аукціон педагогічних ідей, опитування за ланцюжком, педагогічна естафета, парне опитування тощо. Обов'язковими умовами успішності методу мікрОВикладання є чітке визначення мети, структурування матеріалу (виділення головного, логічних зв'язків), розроблення та представлення детального конспекту.

Важливою складовою всіх занять стає метод реклами преси, спрямований на ознайомлення студентів з матеріалами періодичної преси, формування в них умінь виступати перед аудиторією, писати анотацію, правильно оформлювати педагогічну літературу. Реалізація методу має свою (локальну) технологію, що вміщує чотири етапи (згідно з визначеними розділами педагогічних дисциплін).

На *першому* – відбувається суто реклама преси, метою якої є ознайомлення студентів з існуючими педагогічними часописами. На *другому* – реклама набуває спрямованості на аналіз статей, у яких висвітлюються різні проблеми виховної роботи. Метою *третього етапу* є розгляд актуальних проблем дидактики, що представлені на сторінках педагогічної преси. На *четвертому* – студенти ведуть науковий пошук на сторінках часописів щодо додаткової інформації про видатних педагогів минулого.

Таким чином, використання пропонованого методу допомагає майбутнім викладачам орієнтуватися у сучасних періодичних виданнях, привчає до постійного читання, формує умінь аналізувати та впорядковувати подану інформацію.

Метод "*Моделювання*" використовується для проектування та відтворення фрагментів професійної діяльності під час аналізу різних педагогічних ситуацій, допомагає студентам краще усвідомлювати їх сутність та шляхи вирішення, відчути себе у ролі вчителя.

Особливе місце займають *підсумкові контрольні роботи та колоквиуми*, які спрямовані на визначення проміжних результатів засвоєння студентами теоретичного матеріалу, та відіграють роль зворотного зв'язку індивідуалізованого навчального процесу, допомагають внести корективи у процес вивчення наступних розділів педагогіки. Колоквиуми проводяться у вигляді підсумкової бесіди зі студентами або по темах, які вони опрацювали самостійно.

Оперативний зворотний зв'язок відбувається під час кожного заняття і відмічається декількома оцінками індивідуальної навчальної діяльності кожного студента (експрес-контроль, опитування, індивідуальні завдання). Таким чином, пропонована технологія стимулює повсякденну роботу студентів і породжує нову, більш прогресивну систему обліку їх успішності.

У процесі функціонування даної технології відбувається осмислення і засвоєння студентами індивідуалізованого технологічного підходу до навчання, оволодіння технологіями дослідження, конструювання та взаємодії. Результатом також є набуття достатнього рівня знань, умінь, професійної підготовленості студентів в ціло-

му. Крім того, спрямованість процесу навчання на індивідуальний творчий розвиток особистості майбутнього вчителя значною мірою наближує нас також до вирішення проблеми його адаптації у сучасному суспільстві.

Таким чином, поєднуючи зміст педагогічних дисциплін зі стратегією індивідуалізованої діяльності, ми втілюємо у навчальний процес розроблену технологію, що дозволяє студентам поступово оволодіти знаннями, уміннями та навичками конструювання власних технологій у майбутній професійній діяльності.

*****

1. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.К. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
2. Шмелева Е.А. Развитие будущих учителей средствами обучения специальности (на примере матанализа). Авт. дис... канд. пед. наук – Шуя, 1999. - 16с.
3. Сремеева В.М. Технологія вивчення основ дидактики: Метод. рекомендації для викл. і студ. пед. закладів. – Житомир: держ. пед. ун-т, 2000. -52с.
4. Сремеева В.М. Технологія вивчення теорії та методики виховання: Метод. посібник для викладачів та студентів вищ. пед. навч. закл. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2003. – 104 с.

Матеріал надійшов до редакції 10.09.03 р.

Еремеева В.М. Особенности подготовки будущих учителей к индивидуализации обучения учащихся.

В статье раскрывается специфика использования разработанной автором технологии подготовки будущих учителей к индивидуализации обучения учащихся в процессе изучения педагогических дисциплин.

Yeremeyeva V.M. The peculiarities of future teachers' preparation for the individualization of the teaching process.

The article reveals the specific features of the usage of technology developed by the author. This technology is meant to prepare future teachers who take courses in Pedagogy for the individualization of the teaching process at schools.